

УДК 930.1(477)(092)''18/19'':323.1(477)''1914/1918''
DOI 10.69550/3041-1467.2.304163

Богдан ЯНИШИН

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України НАН України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, індекс 02000 (bogdanyanyshyn@gmail.com)

ORCID: 0000-0003-0386-2530

Bohdan YANYSHYN

PhD (History), Senior Research Fellow of Department of History of Ukraine of the XIX – early XX cc., Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine, 4 Hrushevsky Street, Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (bogdanyanyshyn@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Янишин, Б. (2023). Науково-популяризаційна та громадська діяльність Мирона Кордуби в роки Першої світової війни. *Axis Europae*, 2, 16–26. doi: 10.69550/3041-1467.2.304163

Bibliographic Description of the Article: Yanyshyn, B. (2023). Naukovo-popularizatsiina ta hromadska diialnist Myrona Korduby v roky Pershoi svitovoi viiny [Scientific popularization and public activity of Myron Corduba during the First World War]. *Axis Europae*, 2, 16–26. doi: 10.69550/3041-1467.2.304163 [in Ukrainian].

**НАУКОВО-ПОПУЛЯРИЗАЦІЙНА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
МИРОНА КОРДУБИ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Анотація. *Мета статті* полягає у з'ясуванні особливостей громадської діяльності й наукової праці М. Кордуби у роки Першої світової війни. **Методологічне підґрунтя** становить міждисциплінарний підхід. Особливий акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів та методі критичного аналізу документального матеріалу. **Наукова новизна** статті полягає у спробі комплексної реконструкції інтелектуальної біографії М. Кордуби років Великої війни. **У підсумку** відзначено, що здійснена реконструкція життя та діяльності М. Кордуби в роки Першої світової війни дає підстави атестувати його одним із першопланових представників української інтелігенції новітньої доби національного відродження. Не будучи професійним політиком за обраним стилем життя, вчений жваво відгукувався на численні потреби позбавленої власної державності української громадськості. В часи Великої війни він спрямував свою енергію на найбільш відповідальні ділянки національного поступу: провадив культурно-просвітницьку працю в середовищі полонених, творив потрібні для самоосвіти широкої громадськості науково-популярні тексти, публіцистичним пером обстоював українські інтереси при обговоренні моделі післявоєнного укладу світу тощо. Та найповніше діапазон громадських талантів М. Кордуби проявили події становлення національної державності на західноукраїнських землях після розпаду Австро-Угорської імперії. Саме його зібраність у складних ситуаціях, відповідальна ініціативність і громадська відвага значною мірою уможливили проголошення короточасної, але важливої для

національного самоусвідомлення буковинців політичної самостійності. Власне тогочасні події скристалізували соборницьке кредо Кордуби-політика, що доводить інтелектуальна біографія вченого міжвоєнного часу, в якій вкотре нерозривно переплелися наукова творчість і громадське служіння.

Ключові слова: М. Кордуба, Перша світова війна, громадсько-політична праця, Буковина, соборність.

SCIENTIFIC, POPULARISATION AND CIVIL ACTIVITY OF MYRON KORDUBA DURING THE GREAT WAR

Abstract. *The purpose of the article is to clarify the peculiarities of public activity and the scientific work of M. Korduba during the First World War. The methodological basis of the work is an interdisciplinary approach. Particular emphasis is placed on the structural and functional system analysis of historiographical facts and the method of critical analysis of documentary material. The scientific novelty of the article consists in an attempt to comprehensively reconstruct the intellectual biography of M. Korduba during the Great War. Conclusion.* In the end, it was noted that the reconstruction of M. Korduba's life and activities during the First World War portrays him as one of the leading representatives of the Ukrainian intelligentsia of the modern era of national revival. Not being a professional politician by his chosen lifestyle, the scientist lively responded to the numerous needs of the Ukrainian public deprived of its own statehood. During the Great War, he directed his energy to the most important areas of national progress: he carried out cultural and educational work among prisoners of war, wrote popular scientific texts necessary for the self-education of the general public, defended Ukrainian interests with a journalistic pen when discussing the model of the post-war world order, etc. But M. Korduba's range of public talents was most fully demonstrated by the events of the establishment of national statehood in the western Ukrainian lands after the collapse of the Austro-Hungarian Empire. It was his composure in difficult situations, responsible initiative and public courage that largely made it possible to declare a short-term, but important for the national self-awareness of the people of Bukovyna, political independence. The events of that time crystallized the sobornist convictions of Korduba-politician, as evidenced by the scholar's intellectual biography of the interwar period, in which once again scientific creativity and public service were inextricably intertwined.

Keywords: M. Korduba, First World War, social and political work, Bukovyna, sobornist.

Постановка проблеми. Перша світова війна стала своєрідним підсумуванням імперської доби європейської історії. Вона загалом була очікуваною подією, особливо серед еліт поневолених народів Центрально-Східної Європи, що у протистоянні військових потуг мріяли про повернення втраченої колись державності. Не винятком були й представники української інтелігенції, чії амбіції, щоправда, виявилися значно скромнішими й не сягали далі за отримання більш чи менш широкої автономії з рук переможців. У цій ситуації люди інтелектуальної праці, усвідомлюючи виняткову вагомість історичного моменту, зреклися звичного для себе *modus-y vivendi* та спрямували власні таланти на розв'язання актуальних питань національної екзистенції. Вказуючи на загальну цікавість і недостатню дослідженість проблеми вивчення життєвих стратегій українських інтелектуалів у роки Першої світової

війни, звернімося до неї крізь призму життєпису визначного представника львівської історичної школи Мирона Кордуби (1876–1947) (Тельвак, Педич, 2016, с. 345–375; Telvak, Pedych, & Telvak, 2021). Його громадський вибір у ті буремні часи, попри зрозумілу своєрідність й зумовлену швидкозмінними подіями варіативність нюансів, видається загалом типовим для інших представників нечисленної когорти української інтелігенції “першого” плану. Цим балансом унікального / звичайного і приваблює його інтелектуальна біографія років Першої світової війни.

Мета статті полягає у з’ясуванні особливостей громадської діяльності й наукової праці М. Кордуби у роки Першої світової війни.

Аналіз досліджень. Кордубознавство на сьогодні є одним із найбільш динамічних напрямів біоісторіографічних студій в Україні. Водночас і надалі в життєписі визначного інтелектуала присутні недостатньо опрацьовані сюжети, що утруднюють створення цілісного біографічного полотна. Серед них особливою лаконічністю позначені події життя та діяльності М. Кордуби в роки Великої війни, що про них біографи вченого зазвичай оповідають лише у кількох реченнях (Піх, 2012, с. 23–24). Найбільше уваги згаданому періоду на сьогодні присвятили львівський дослідник Олег Павлишин (Павлишин, 2021, с. 15–18) та його дрогобицький колега Тарас Батюк. Останній спеціально проаналізував важливу науково-популяризаційну працю вихованця галицької школи українознавців (Батюк, 2021). Про тогочасну історіографічну працю М. Кордуби, що розвивалася у дусі ідейних настанов М. Грушевського, дещо писали Віталій і Вікторія Тельваки та Б. Янишин (Telvak, Telvak, 2019; Telvak, Yanyshyn, & Telvak, 2021; Telvak, & Telvak, 2022; Telvak, & Yanyshyn, 2021; Telvak, Yanyshyn, & Telvak, 2023). Натомість згаданий період заслуговує на значно докладнішу реконструкцію, оскільки, на наше переконання, є визначальним у розумінні громадського служіння М. Кордуби. Ця обставина й зумовила наш дослідницький інтерес.

Виклад основного матеріалу. Вибух першої світової війни М. Кордуба, подібно до більшості українських інтелектуалів сприйняв з чималим неспокоєм. Адже трагедією нашого народу у цьому світовому протистоянні стало широке залучення українців до армій воюючих мілітарних блоків. Свідком цієї національної трагедії вченому довелося стати у рідних тоді для нього Чернівцях, коли місто практично на початку війни у вересні 1914 р. захопили російські війська, серед яких чимало було наддніпрянських земляків. Згодом значна їхня частина, внаслідок успішних контрнаступальних дій військ Центральних держав потрапила у полон. Галицьким діячам, об’єднаним у Союз визволення України, вдалося переконати військову владу у доцільності створення для наддніпрянських полонених окремих таборів інтернованих. У них зазбручанська інтелігенція розгорнула інтенсивну національно-освідомлюючу та культурно-просвітницьку працю, що її важливі наслідки українство відчуло в роки Визвольних змагань (Патер, 2009).

До цієї важливої громадської роботи приєднався й М. Кордуба, відклавши більш комфортні для себе педагогічно-наукові заняття. На початку війни історик залишив окуповані росіянами Чернівці та виїхав до Праги, де увійшов до складу “Комітету опіки над українськими збігцями”, який функціонував протягом 1915–1918 рр. (Добержанський, 2008, с. 469). За дорученням просвітнього відділу СВУ його як офіцера австрійської армії на початку 1916 р. спрямували до табору інтернованих українців-наддніпрянців до німецького містечка Зальцведель, що розміщувалося між Берліном і Ганновером. Оскільки досвіду такої праці в буковинського вченого не було, він виправдано вирішив по дорозі до місця призначення заїхати до табору

українських військовополонених біля австрійського містечка Фрайштадт. Там плідну просвітницьку працю налагодив його колега по педагогічних буднях у чернівецькій гімназії знаний український мовознавець, філолог і культурний діяч Василь Сімович. Згадуючи свій побут і враження від налагодженої приятелем культурно-просвітницької праці, М. Кордуба у мемуарах спогадах писав: “Покликаний з початком 1916 р. до такої самої [культурно-просвітницької] роботи до зальцведельського табору в Німеччині, я по дорозі вступив до Фрайштадту, щоб познайомитися з метою та умовинами праці. Тут перебував кілька днів і мушу заявити, що цей побут був для мене знаменитим вишколом. Я побачив гарно зорганізовану просвітню роботу, підприємства та установи, ведені самими полоненими, вміло наладжений аматорський театр, різні майстерні домашнього промислу, друкарню, в якій друкувалася таборова газета “Розвага” і т. п. [...]” (Кордуба, 1944, с. 3).

Спілкуючись із полоненими наддніпрянцями у Зальцведелі, М. Кордуба зауважив тотальний брак поінформованості пересічних українців про власне минуле й ареал розселення. Відгукуючись на цю злободенну потребу, він опрацював декілька науково-популярних видань, які невдовзі поповнили просвітницьку бібліотечку СВУ. У цих працях (“Північно-західна Україна” (Кордуба, 1917), “Територія і населення України” (Кордуба, 1918), “Ми і волохи” (Кордуба, 1916) та ін.), як переконливо дослідив Т. Батюк, популяризувалися три провідні ідеї. Йдеться про максими українського народу як однієї з давніх і кількісно найбільших європейських спільнот; території, котру наш етнос здобув своєю колонізаційною енергією в доісторичні часи, а потім вклав у її захист і розвиток чимало талантів і мужності, а відтак і української соборності, що її вчений пояснював як ментальну єдність у культурному різноманітті й спільність історичної долі мешканців всіх регіонів “від Сяну до Дону” (Батюк, 2021, с. 129). Відзначимо, що згадані праці доволі високо оцінили українські оглядачі (1917, [Рецензія]) та з чималим упередженням сприйняли польські інтелектуали (Halecki, 1916; Smolka, 1917).

Та дійсний потенціал М. Кордуби як громадського активіста розкрили події жовтня 1918 р., коли скрахувала Австро-Угорська імперія й почалося швидке самовизначення народностей, що її населяли. У цей час історик перебував на Буковині, що нарешті позбулася російської окупації. Оскільки тоді в краї лютувала епідемія іспанки, школи були зачинені і педагоги, втім і М. Кордуба, мали доволі вільного часу на громадську працю. Вчений, попри не до кінця вилікуваний грип, одразу занурився у суспільне життя буковинських українців, своєю енергійністю та соборницьким мисленням підштовхуючи місцевих лідерів думок відповідально поставитися до можливостей реалізації унікального історичного моменту.

Ці важливі події М. Кордуба доволі докладно змалював у своїх базованих на щоденнику (Кордуба, 2021, с. 75–161) мемуарах “Переворот на Буковині”, опублікованих у кількох числах “Літературно-наукового вісника” в 1923 р. (Кордуба, 1923). З них ми дізнаємося, що чернівецький педагог як представник опозиційної до угодовської політики старших буковинських діячів Народної партії виступав за об’єднання всіх українських сил краю для солідарної участі у перебранні влади на Буковині, що поступово позбувалася австрійської зверхності. З цією метою він ініціював проведення низки народних зібрань у Чернівцях та довколишніх містечках, метою яких було пояснення широким колам громадянства важливості історичних подій, які розгортаються буквально на очах. Та вже перше українське віче, проведене 13 жовтня 1918 р. за значної присутності представників всіх громадських осередків з

Чернівців і провінції, показало неготовність політиків старої австрійської школи діяти ініціативно й позбутися гальмуючої громади лояльності до держави, що відходила в історію.

Влучність оцінок М. Кордубою тогочасної ситуації та його чітке розуміння необхідних для здійснення кроків висунули вченого на перші ролі буковинського проводу. Свідченням цього стало обрання історика до складу делегації на львівський з'їзд Конституанти, що мав усталити спільну стратегію австрійських українців у нових умовах вакууму центральної влади. На цьому зібранні, що відбувалося 18–19 жовтня, було утворено Українську національну раду (УНРаду), яка мала координувати спільну політичну акцію зазбручанців. На засіданнях найбільш гарячі дискусії викликало обговорення щодо вибору орієнтації. Соборницьки налаштований М. Кордуба згадував: “Я – промовляв за негайним прогошенням злуки з Великою Україною, вказуючи на шкідні наслідки під економічним, політичним, культурним та національним оглядом, які потягнуло би за собою дальше відокремлюванне галицько-буковинського загуменка” (Кордуба, 1923, с. 138). Проте його здавалося б єдино можливу пропозицію підтримали лише делегати опозиційної партії з Буковини, представник молоді О. Кульчицький і посол В. Загайкевич. При голосуванні переважала більшість зібраних пристала на пропозицію Є. Петрушевича та С. Барана щодо створення на західноукраїнських теренах політичного організму, що мав увійти у федеративну спілку з проєктованою у цісарському маніфесті оновленою австрійською державою. Така інерційність політичного мислення вихованих в австрійській політичній школі діячів, слушно вказував М. Кордуба, багато в чому й зумовила подальшу трагедію західноукраїнської державності.

На згаданому засіданні УНРади саме чернівецький історик висунув і обґрунтував потребу її поділу на галицьку та буковинську секції, що дало б можливість оперативного реагування на суто краєві виклики при забезпеченні єдності у загальних справах. Як відомо, УНРада поділилася на низку фахових комісій, представники яких мали опікуватися різними проблемами громадського життя та державного будівництва. Прикметно, що з огляду на ініціативність і знання багатьох мов М. Кордубу обрали до складу Міжнародної комісії.

Повернувшись на Буковину, вчений взявся за імплементацію рішень УНРади. Втім, неочікувано швидкий колапс імперської влади змушував діяти швидко і нестандартно. Цього, на жаль, не могли досягнути старші лідери думок чернівецьких українців на чолі з головою Крайового комітету Омеляном Поповичем. Інерційність їхнього політичного мислення М. Кордуба промовисто змальовував на численних прикладах тогочасних визначальних подій. Такою промовистою ілюстрацією може бути описана ним дискусія з Йосипом Безпалком про проєктований кордон розмежування з румунами: історик обстоював етнічний принцип на протигагу висунутому його колегою по Крайовому комітету географічному (Кордуба, 1923, с. 140). З огляду на цю дискусію Комітет саме М. Кордубі як найкращому знавцеві проблеми доручив виготовити етнографічну карту Буковини.

Важливими були й інші тогочасні ініціативи історика. Так, розуміючи потребу підсилення позицій українських буковинців, М. Кордуба ініціював переговори з офіцерами розквартированих у Чернівцях двох полків австро-угорського війська, що за національним складом здебільшого були українськими (Кордуба, 1923, с. 140). Також при перших звітках про Листопадовий чин вчений наполог на відправці підпорядкованих архикнязеві Вільгельму військ Січових Стрільців з Чернівців до

Львова для підсилення мілітарних позицій галичан. На його слушне переконання, “кождому ясно було, що в разі неудачі в Галичині й уся робота на Буковині піде на марне, бо буковинська Україна сама не утримається” (Кордуба, 1923, с. 141).

Утім, подібною до Львова гостроти ситуація набувала і в Чернівцях, де румунська меншість міста, сподіваючись на допомогу своєї держави, провела малочисельну маніфестацію, тим самим намагаючись утвердити у свідомості містян власну політичну домінацію. Буковинські українці вирішили протиставити “румунському нахабству” власну громадську акцію. Тож М. Кордуба найактивніше долучився до організації знакового в історії краю віча 3 листопада. Ба більше, вчений виступав на одному з майданчиків під час самої маніфестації, що своєю масштабністю переконала містян в українській перевазі. За його ініціативою на вічу було одноставно прийнято ухвалу про об’єднання Буковини з рештою півдавстрійських теренів та подальше входження до складу Соборної України.

М. Кордуба закликав колег з Краєвого комітету скористатися небаченим народним ентузіазмом і виступав за швидке перебрання влади українцями. Натомість, старші очільники громади вкотре проявили інерційність політичного мислення, не наважуючись на остаточний крок з проголошення власної влади у краї. “Виходило трагікомічне положення: влада сама лізла українцям в руки, а Краєвий Комітет не хотів, чи радше боявся її брати”, – з сумом резюмував М. Кордуба (Кордуба, 1923, с. 235). Таке зволікання, приміром, коштувало буковинським українцям цінного військового захисту, адже польське командування згадуваних вище чернівецьких полків встигло оголосити демобілізацію спраглим цивільного життя солдатам, що призвело до хаосу в окрузі та масового пограбування військових складів.

Подальші події показали цілковиту рацію передбаченням і пропозиціям знаного історика. Врешті, після кількох днів пояснень йому вдалося переконати своїх колег по Крайовому комітету наважитися на перебрання влади на Буковині. Згадуючи “історичне”, за словами М. Кордуби, засідання 5 листопада, він писав: “Роздратований сим браком відваги та нерозумінням ваги хвили, я дуже палко виступив проти Пігуляка і заявив, що дальше проволіканне вважаю злочином, що перебранне правління мусить відбутися негайно і то завтра. Ми вже від кількох днів фактично виконуємо владу [...]” (Кордуба, 1923, с. 238–239). Саме за пропозицією вченого буковинські діячі нарешті погодились на рішучий крок і 6 листопада здійснили історичний переворот з проголошення української влади у краї. Сам М. Кордуба був одним з активних учасників цих знакових в історії краю подій і утверджував права нової влади у приміщенні центральної пошти. Про його авторитетність у тогочасних подіях говорить й обрання одним із трьох “мужів довір’я” голови Крайового комітету О. Поповича для оперативного полагодження пильних справ.

Однак для буковинських українців, як і їхніх галицьких побратимів, ситуація розвивалася фатально, адже королівська Румунія вирішила анексувати територію краю. Практично позбавлена власного війська новопроголошена влада не мала жодних шансів на утримання. У цій ситуації важливо було принаймні зголосити дипломатичний демарш, що мав би стати аргументом на планованій мирній конференції. Цікаво, що жоден буковинець, володіючи з дитинства румунською мовою, не наважився передати ноту протесту румунському генералу Задіку, чий війська окупували край. Згадуючи ті драматичні події М. Кордуба пише: “Се поведенне розлютило мене до крайности і я, забравши слово, просто вилаяв усіх самолюбамі без найменшого почування національного обов’язку та трусами [...]”

(Кордуба, 1923, с. 328). З огляду на поведінку колег, саме історик взявся за здійснення цієї місії, що дала місцевим українцям важливий час на евакуацію урядових структур і вивезення важливих документів.

Попри те, що Буковина потрапила під фактичну окупацію, чернівецькі політики вирішили просити дипломатичної та збройної підтримки в наддніпрянських земляків. Неодноразово продемонстрована М. Кордубою аргументованість суджень, зібраність у складних ситуаціях і вправність у вчинках зробили його кандидатуру для такого небезпечного з огляду на загальну анархію в краї посольства безальтернативною. Тож коли 11 листопада румуни окупували Чернівці, наступного дня М. Кордуба виїхав до Львова, де скоординував свою місію з дипломатами ЗУНР. А тоді вчений вирушив у небезпечну і тривалу подорож до Києва, докладно описавши її у мемуарах “В посольстві до гетьмана (Уривок зі щоденника)” (Кордуба, 1930).

До української столиці посланець потрапив лише 26 листопада 1918 р. у трагічний для нашої державності час. Йдеться про ініційоване Директорією широке повстання проти влади гетьмана Павла Скоропадського після проголошення ним сумнозвісної “Федеративної Грамоти”. Буковинський посланець доволі швидко зорієнтувався у київських справах і слушно нарадив дипломатичним представникам ЗУНР тримати нейтральність між Директорією та Гетьманом. Утім, сам М. Кордуба більше симпатії мав до Директорії, “за котрою стоять всі національно свідомі горожани” (Кордуба, 1930, XI, с. 9). Про безвиглядність його місії вченого поінформував віце міністр закордонних справ в гетьманському уряді Артим Галіп. За словами М. Кордуби, це був “родовитий буковинець, давній ученик ІІ-ої черновецької гімназії, в котрій я тоді учителював” (Кордуба, 1930, XI, с. 9). Він і змалював колишньому викладачеві безнадійність сподівань на гетьмана у буковинській справі, як з огляду на його тотальну залежність від антиукраїнського оточення після появи “Федеративної Грамоти”, так і на примарні сподівання отримати допомогу від Румунії у спасінні власної влади. З огляду на це, було вирішено приготувати меморандум-протест у справі румунської окупації. Цікаво, що такий офіційний документ гетьманської канцелярії підготував саме М. Кордуба.

У спогадах історика про київський побут міститься чимало проникливих характеристик тогочасного наддніпрянського політикуму, малознаних дослідникам періоду. Найбільш критично М. Кордуба був наставлений на москвофільство П. Скоропадського: “Ось до чого докотилася політика гетьманського уряду! Взагалі на всіх ділянках публичного життя і діяльності влади “Української Держави” замічується завзята нагінка на всі прояви української національності. [...] Цензура придавлює кожну свобіднішу думку, а в українських часописах можливі тільки реферуючі статті. [...] Взагалі гетьманський уряд, переслідуючи всіх національно свідомих Українців, з особливою завзятістю звертався проти Галичан, вважаючи їх за найнебезпечніший для себе елемент” (Кордуба, 1930, XI, с. 10).

Попри безвиглядність своєї місії, М. Кордуба вирішив поінформувати про неї ширші кола наддніпрянської громадськості. З цією метою він підготував інформаційне повідомлення, опубліковане на сторінках київського часопису “Нова рада” (Буковинець, 1918, с. 2). У цій публікації М. Кордуба описав події на Буковині після розпаду Австро-Угорщини й окупацію краю румунськими солдатами. З огляду на це, пояснює він, Українська Національна Рада як найвищий орган влади ЗУНР вислала до Києва двох делегатів, які 26 листопада вручили українському міністерству

закордонних справ меморіал-протест проти окупації Буковини румунським королівським військом.

Невтішні обставини збройного протистояння Директорії та Гетьманату підштовхнули М. Кордубу до рішення повертатися до Чернівців. 27 листопада історик вирушив у зворотну подорож, яка тривала аж до 7 грудня. По дорозі вчений побував у Тернополі, де в той час працював уряд ЗУНР. Там відвідував за відбуту подорож, а відтак урядовим потягом поїхав до Станіслава. В столиці Прикарпаття він застав О. Поповича, якого поінформував про невтішні результати своєї місії. Принагідно згадаємо, що протягом цілої подорожі М. Кордуба виконував роль довіреного кур'єра для урядової таємної кореспонденції, що вкотре дає підставу охарактеризувати його як важливого актора тогочасної західноукраїнської політичної сцени.

У Чернівцях М. Кордуба став свідком тотальної “зачистки” румунами громадського простору від українських опонентів, що виявилось у масових арештах всіх незгідних з репресивною національною політикою окупантів. В цих небезпечних умовах учений з властивою йому відважністю розгорнув активну діяльність зі звільнення колишніх колег по Крайовому комітету. Така праця наразилася на очікувані репресії нових господарів ситуації і в січні 1919 р. вже сам М. Кордуба зазнав арешту. Після звільнення на початку квітня 1919 р., розуміючи безвиглядність національної праці під румунською окупацією, історик разом із сім'єю назавжди залишив Буковину, якій віддав майже 20 років життя, і вирушив до рідної Галичини. Так розпочалася нова неспокійна доба його життя на перетині науки та політики.

Висновки. Здійснена реконструкція життя та діяльності М. Кордуби в роки Першої світової війни дає підставу атестувати його одним із першопланових представників української інтелігенції новітньої доби національного відродження. Не будучи професійним політиком за обраним стилем життя, вчений жваво відгукувався на численні потреби позбавленої власної державності української громадськості. У часи Великої війни він спрямував свою енергію на найбільш відповідальні ділянки національного поступу: провадив культурно-просвітницьку працю в середовищі полонених, творив потрібні для самоосвіти широкої громадськості науково-популярні тексти, публіцистичним пером обстоював українські інтереси при обговоренні моделі післявоєнного укладу світу тощо. Та найповніше діапазон громадських талантів М. Кордуби проявили події становлення національної державності на західноукраїнських землях після розпаду Австро-Угорської імперії. Саме його зібраність у складних ситуаціях, відповідальна ініціативність і громадська відвага значною мірою уможливили проголошення короткочасної, але важливої для національного самоусвідомлення буковинців політичної самостійності. Власне тогочасні події скристалізували соборницьке кредо Кордуби-політика, що доводить інтелектуальна біографія вченого міжвоєнного часу, в якій вкотре нерозривно переплелися наукова творчість і громадське служіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Батюк, Т. (2021). Науково-популяризаційна діяльність Мирона Кордуби в роки Першої світової війни. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 8/50, 118–132.

Буковинець [Кордуба, М.]. (1918). Події на Буковині. *Нова рада*, 224, 2.

Добжанський, О. В. (2008). *Бажасмо до України!* Одеса: Маяк.

- Кордуба, М.** (1930). В посольстві до гетьмана (Уривок зі щоденника). *Літопис Червоної Калини*, X, 12–14; XI, 5–10; XII, 11–15.
- Кордуба, М.** (1944). Василь Сімович на Буковині (Жмут споминів). *Краківські вісті*, 62, 3.
- Кордуба, М.** (1916). Ми і волохи. *Буковинський православний календар на р. 1917*, 123–142.
- Кордуба, М.** (1923). Переворот на Буковині. *Літературно-науковий вісник*, XI, 135–141; 294–239; 321–333.
- Кордуба, М.** (1917). *Північно-західна Україна*. Відень: Накл. Союзу визволення України.
- Кордуба, М.** (1918). *Територія і населення України*. Відень: Вид-во “Вістника політики, літератури й життя”.
- Кордуба, М.** (2021). *Щоденник 1918–1925*. Львів: УКУ.
- Павлишин, О.** (2021). Мирон Кордуба: між наукою та політикою. *Кордуба М. Щоденник 1918–1925*. Львів: УКУ, 9–48.
- Патер, І.** (2009). Просвітня діяльність Союзу визволення України серед військовополонених українців у таборах Австро-Угорщини та Німеччини (1914–1918). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 19, 559–571.
- Піх, О.** (2012.) *Мирон Кордуба (1876–1947)*. Львів.
- Тельвак, В., Педич, В.** (2016). *Львівська історична школа Михайла Грушевського*. Львів.
- [Рецензія]** (1917). Мирон Кордуба. Північно-західна Україна. Відень, 1917. *Вісник Союзу Визволення України*, 178, 767. Огляд наведений без авторства.
- Halecki, O.** (1916). *Das Nationalitäten-Problem im Alten Polen*. Krakau.
- Smolka, S.** (1917). *Les Ruthènes et les problèmes religieux du monde russe*. Berne: Ferdinand Wyss.
- Telvak, V., Pedych, V., Telvak, V.** (2021). Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum*, 20, 239–261. DOI: 10.4467/2543702XSHS.21.009.14040.
- Telvak, V. & Telvak, V.** (2019). Mykhailo Hrushevsky in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului*, XXV/2, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002
- Telvak, V. & Yanyshyn, B. & Telvak, V.** (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevsky in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przegląd nauk historycznych*, XX/2, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05
- Telvak, V. & Telvak, V.** (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum*, 21, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979
- Telvak, V. & Yanyshyn, B.** (2021). “Geschichte des Ukrainischen (Ruthenischen) volkes“ of Mykhailo Hrushevsky in the discussions of the beginning of the XXth century. *Studia Historica Nitriensia*, 25/1, 71–90. DOI: 10.17846/SHN.2021.25.1.71-90
- Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak V.** (2023). Between cooperation and conflict: Mykhailo Hrushevskyi through the eyes of Polish intellectuals of the late 19th and early 20th centuries. *Echa Przeszłości*, XXIV/2, 89–104. DOI: 10.31648/ep.9668

REFERENCES

- [Retseziia].** (1917). Myron Korduba. Pivnichno-zakhidna Ukraina. Viden, 1917 [[Review] Myron Korduba. North-western Ukraine. Vienna, 1917]. *Visnyk Soiuzu Vyzvolennia Ukrainy – Bulletin of the Union for the Liberation of Ukraine*, 178, 767. Review of citations without authorship. [in Ukrainian].
- Batiuk, T.** (2021). Naukovo-populiaryzatsiina diialnist Myrona Korduby v roky Pershoi svitovoi viiny [Scientific and popularization activity of Myron Korduba during the First World War]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of the humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobyt'sk State Pedagogical University. History series*, 8/50, 118–132 [in Ukrainian].
- Bukovynets.** (1918). [Korduba M.]. Podii na Bukovyni [Events in Bukovina]. *Nova rada – New council*, 224, 2. [in Ukrainian].
- Dobrzhanskyi, O. V.** (2008). *Bazhaiemo do Ukrainy!* [We want to go to Ukraine!]. Odesa: Maiak. [in Ukrainian].
- Halecki, O.** (1916). *Das Nationalitäten-Problem im Alten Polen*. Krakau. [in German].
- Korduba, M.** (1916). My i volokhy [We and the Wallachians]. *Bukovynskyi pravoslavnyi kalendar na zv. r. 1917 – Bukovyna Orthodox calendar for 1917*, 123–142. [in Ukrainian].
- Korduba, M.** (1917). *Pivnichno-zakhidna Ukraina* [North-western Ukraine]. Viden: Nakl. Soiuzu vyzvolennia Ukrainy. [in Ukrainian].
- Korduba, M.** (1918). *Terytoriia i naseleattia Ukrainy* [Territory and population of Ukraine]. Viden: Vyd-vo “Vistnyka polityky, literatury y zhyttia”. [in Ukrainian].
- Korduba, M.** (1923). Perevorot na Bukovyni [Bukovina coup]. *Literaturno-naukovyi visnyk – Literary and scientific bulletin*, XI, 135–141; 294–239; 321–333. [in Ukrainian].
- Korduba, M.** (1930). V posolstvi do hetmana (Uryvok zi shchodennyka) [In the embassy to the hetman (Excerpt from the diary)]. *Litopys Chervonoii Kalyny – Chronicle of Red Kalyna*, X, 12–14; XI, 5–10; XII, 11–15. [in Ukrainian].
- Korduba, M.** (1944). Vasyl Simovych na Bukovyni (Zhmut spomyniv) [Vasyl Simovych in Bukovyna (A handful of memories)]. *Krakovski visti – Krakow news*, 62, 3. [in Ukrainian].
- Korduba, M.** (2021). *Shchodennyk 1918–1925* [Diary 1918–1925]. Lviv: UKU. [in Ukrainian].
- Pater, I.** (2009). Prosvitnia diialnist Soiuzu vyzvolennia Ukrainy sered viiskovopolononykh ukraintsiv u taborakh Avstro-Uhorschchyny ta Nimechchyny (1914–1918) [Enlightening activity of the Union for Liberation of Ukraine (SVU) among the Ukrainian prisoners of war in camps of Austro-Hungary and Germany (1914–1918)]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist – Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood*, 19, 559–571. [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, O.** (2021). Myron Korduba: mizh naukoiu ta politykoiu [Myron Corduba: between science and politics]. *Korduba M. Shchodennyk 1918–1925 – Korduba M. Diary 1918–1925*. Lviv: UKU, 9–48. [in Ukrainian].
- Pikh, O.** (2012). *Myron Korduba (1876–1947)* [Myron Corduba (1876–1947)]. Lviv. [in Ukrainian].
- Smolka, S.** (1917). *Les Ruthènes et les problèmes religieux du monde russe*. Berne: Ferdinand Wyss. [in French].

Telvak, V., & Pedych, V. (2016). *Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho* [Lviv historical school of Mykhailo Hrushevsky]. Lviv. [in Ukrainian].

Telvak, V., Pedych, V., & Telvak, V. (2021). Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum*, 20, 239–261. DOI: 10.4467/2543702XSHS.21.009.14040. [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2019). Mykhailo Hrushevsky in Czech historiography (the first third of the 20th century). *Codrul Cosminului*, XXV/2, 265–286. DOI: 10.4316/CC.2019.02.002 [in English].

Telvak, V., Yanyshyn, B., & Telvak, V. (2021). Between history and politics: the image of Mykhailo Hrushevsky in German Slavic studies of the first third of the 20th century. *Przełąd nauk historycznych*, XX/2, 103–125. DOI: 10.18778/1644-857X.20.02.05 [in English].

Telvak, V., & Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum*, 21, 423–432. DOI: 10.4467/2543702XSHS.22.013.15979 [in English].

Telvak, V., & Yanyshyn, B. (2021). “Geschichte des Ukrainischen (Ruthenischen) volkes“ of Mykhailo Hrushevsky in the discussions of the beginning of the XXth century. *Studia Historica Nitriensia*, 25/1, 71–90. DOI: 10.17846/SHN.2021.25.1.71-90 [in English].

Telvak, V., Yanyshyn, B. & Telvak V. (2023). Between cooperation and conflict: Mykhailo Hrushevskyi through the eyes of Polish intellectuals of the late 19th and early 20th centuries. *Echa Przeszłosci*, XXIV/2, 89–104. DOI: 10.31648/ep.9668 [in English].

Стаття надійшла до редакції 19 вересня 2022 р.

Стаття рекомендована до публікації 23.06.2023.